

rongásaiban, majd a szociális kérdés megoldási kísérleteiben újra és újra megremegtetelte az európai életnek a meghaladott abszolutizmuson épülő korlátozásait. A bécsi kongresszust u. i. az az elv vezette Európa újjárendezésében, hogy távolartsák a francia eszmék hatásait a feudális monarchiáktól, főleg pedig az osztrák császár birodalmától.

Ennek a kornak történetét elmélkedői végig Ficher nagyszabású európai történelmének harmadik kötetében. A műnek tartalmi ismertetését lapunkban nem adhatjuk, csupán a szerző történet szemléletének és írói módszerének néhány sajátosságára mutatunk rá. A mű nem eseménytörténet akar lenni, hanem oknyomozás és eszmélődés. Elmondhatjuk róla, hogy az oknyomozás klasszikus alkotásai közül való. Az események vázlatos bemutatása nyomán inkább elgondolkozik velük kapcsolatban és mérlegeli azokat. Értelmezése a XIX. sz. politikai alakulásaira érdekes fényt vet, de okadatolását többször egyoldalúságba viszik világnézetének erős meghatározó koriáta. Spencernek a fejlődésemelétről, továbbá a világegyetemnek természettudományos magyarázatáról való elveit mint egyik létesítő okot szervesen beleilleszti a XIX. századi angol felfogás politikai individuálizmusának összképébe. — Cavournak egyházpolitikai harcából levont következtetéseiben pedig alaptalanul marasztalja el a Vatikánt; s egyébként is többször előfordul, hogy a politikai tévedéseket elsősorban a „klerikálisok“ számlájára igyekszik írni. (218—9, 224—5 lk.) Darvinnak a fajok eredetéről és az ember származásáról szóló munkáit — a természettudományok kétségtelen tanúsága szerint — jelentőségükben túlértékeli.

A mérleg másik oldalára azonban több kiemelkedő írói tulajdonságot helyezhetünk. Ilyen pl. az a tényszerűsége alapuló meditatív beállítottság, mellyel a szerző lehetőleg minden indítókot fel akar deríteni. Nápoleon hosszú hadjáratsorozatát, melyben szinte egész Európával szembekerült, Ficher valószerű megokolással illeszti bele a császárság politikai és gazdasági tervei közé. Legmélyebb indítókát pedig nagy valószínűséggel a kontinentális zárlatban jelöli meg. A társadalmi kérdéseknek (marxizmus, gyarmati rabszolgaság) tárgyalásakor emelkedik a szerző a történetírói tárgyilagosság legigazibb magaslataira. (229 sköv., 243 sköv. lk.)

Személyrajzai tárgyiak mértéktartásukkal és méltányos jellemzéseikben valóban példaszerűek. Az írónak határozott törekvése, hogy — minden emberi és faji részrehajlason felülemelkedve — ítéleteit a történeti érdem valóságára és tartósságára szerint szabja meg.

Az egész mű áttekintését, amelyet pedig 23 oldalas név és tárgymutató egészít ki, megnehezíti, hogy nincs tartalomjegyzéke.

Magyarország történetét 1790—1939-ig Balla Antal írta meg a kötetben.

Visy József.

Hankiss János, Irodalomszemlélet. Tanulmányok az irodalmi alkotásról. (Kir. Magy. Egyetemi Nyomda könyvesboltja. Budapest, 1941. 162. o.)

Az irodalmi alkotás és irodalmi élvezet szoros kölcsönhatásban állanak egymással, de a kettőjük helyes aránya sok tényezőnek ritka együlthangzását kívánja meg. Az író és olvasó között ott él mint láthatatlan szellemi tényező a kor világnézeti eszménye, továbbá művelődési és izlésbeli igénye. Az élményszerű irodalmi élvezésben, vagyis a maradéktalan megértésben nagy része van az olvasóközönség beleélésének, odaadó készségének: vagyis az alkotó és befogadó lélek összhangjának. — Ennek az egymásra-találásnak lélektani feltételeit kutatja Hankiss János elmélyült tanulmánya. (V. ö. A beleélés, A hangulat c. fejezeteket.) A könyv, amely

szempontjaiban a filozófiai fogantatás jegyeit is elárulja, az irodalmi alkotás értékeleit kutatja az irodalomelmélet különböző kategóriáiban.

Az irodalmi érték fogalmának vizsgálata közben szakít a hagyományos, konvencionális meghatározásokkal és csakis az esztétikum és művészi etikum szempontjait veszi irányadóul: „... az az irodalmi érték, ami az illető kor világszemléletét teljesíti ki irodalmi eszközökkel és ... , ami a kor küzdelmei fölé tudja emelni az embert.” (23. 1.) „... az érték a mű létrejöttének feltétele.” (26. 1.)

Az irodalmi dinamizmus elemzése során arra a megállapításra jut Hankiss, hogy az elsősorban a tragédiában és általában a romantikus alkotásokban az erős, hősiesség magatartásnak, bátor lázongásnak, a szellemi feszültségnek, s az alkotó érzületnek ös-teljessége.

Az irodalomtudomány megoldandó alapkérdéseit veti fel *Az irodalmi műfajok. Az írásmű szerkezete, Stílusváltozás az irodalomban, A „csodás elem” c. fejezetekben.* Megoldási törekvéseit az irodalompszichológia modern belátásai irányítják. — Az írókat mint a „furor vaticus” megszemélyesítőjét a szerző csak távoli vonásokban vázolja elénk, de az igazi írói misszió megtestesülését két lírai melegségű gondolat-sorban (*Író, irodalmi élet, irodalom majd Irodalom és nemzeti jelleg.*) érzékelteti, „Az Irodalmat hasonlítsuk a valláshoz, az Írókat a papokhoz, az Irodalmi életet az egyházak mindennapi életéhez.” (75. 1.)

A tanulmányorozatnak méltó befejezését alkotja az irodalmi művek elemzése során olyan nagy szerepet játszó *eszme* szónak kifejezés-tartalmi vizsgálata. Hankiss problémalátása az esztétikai irodalomszemlélés újszerű követelményeire vet fényt. Érdemes vállalkozás lenne az irodalom pszichológiájának ilyen értelemű teljes és rendszeres megrajzolása.

Visy József.

Deák Gyula: Polgári-iskolai író-tanárok élete és munkái. Budapest, 1942. 520 lap. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület kiadása.

Aligha van még egy iskolafajtánk, melynek történetírása annyi és oly alapos összefoglaló munkával dicsekedhetnék, mint a polgáriiskola, Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület Győri Vilmos és Sághegyi Lajos alapvető polgáriiskola-történeti munkái után a közelmúltban adta ki Deák Gyula „Feljegyzések a polgáriiskola és a tanáregyesületek múltjából” c. könyvét, mely az előbbi két mű eredményeit sokban kiegészítette és helyesbítette. E munkának mintegy betetőzőseképpen elkészült most Deák új könyve.

Ebben a több mint félezer oldalas, hatalmas munkában a szerző a polgáriiskolai írótanárok élettrajzi adatait és munkáit gyűjtötte össze közel egy évtized lankadatlan munkájával. Az önállóan megjelent műveken kívül felöleli Deák könyve az Évkönyvekben, folyóiratokban és napilapokban elszórtan megjelent cikkeket és tanulmányokat is. Feldolgozta az általa alapított polgáriiskolai tanáregyesületi könyvtár gazdag anyagát és a tanároktól beérkezett mintegy 2600 önéletrajzi törzslapot.

A jól kezelhető könyv 2702 írótanárról emlékezik meg. Az egyes cikkek áttekinthetők, adatai megbízhatóak. Sok komoly értékű könyvet és értekezést bányász elő a feledés porleple alól. Igen sok írótanár munkásságáról első ízben ad összefoglaló képet.

Az egyes tudományágakkal foglalkozók részére a hozzáférhetetlen és feledésbe ment anyag feltárásával nem egyszer kellemes meglepetéssel szolgál. Az egyetemes magyar könyvészet részére pedig kiválóan hasznosítható előmunkálatot